

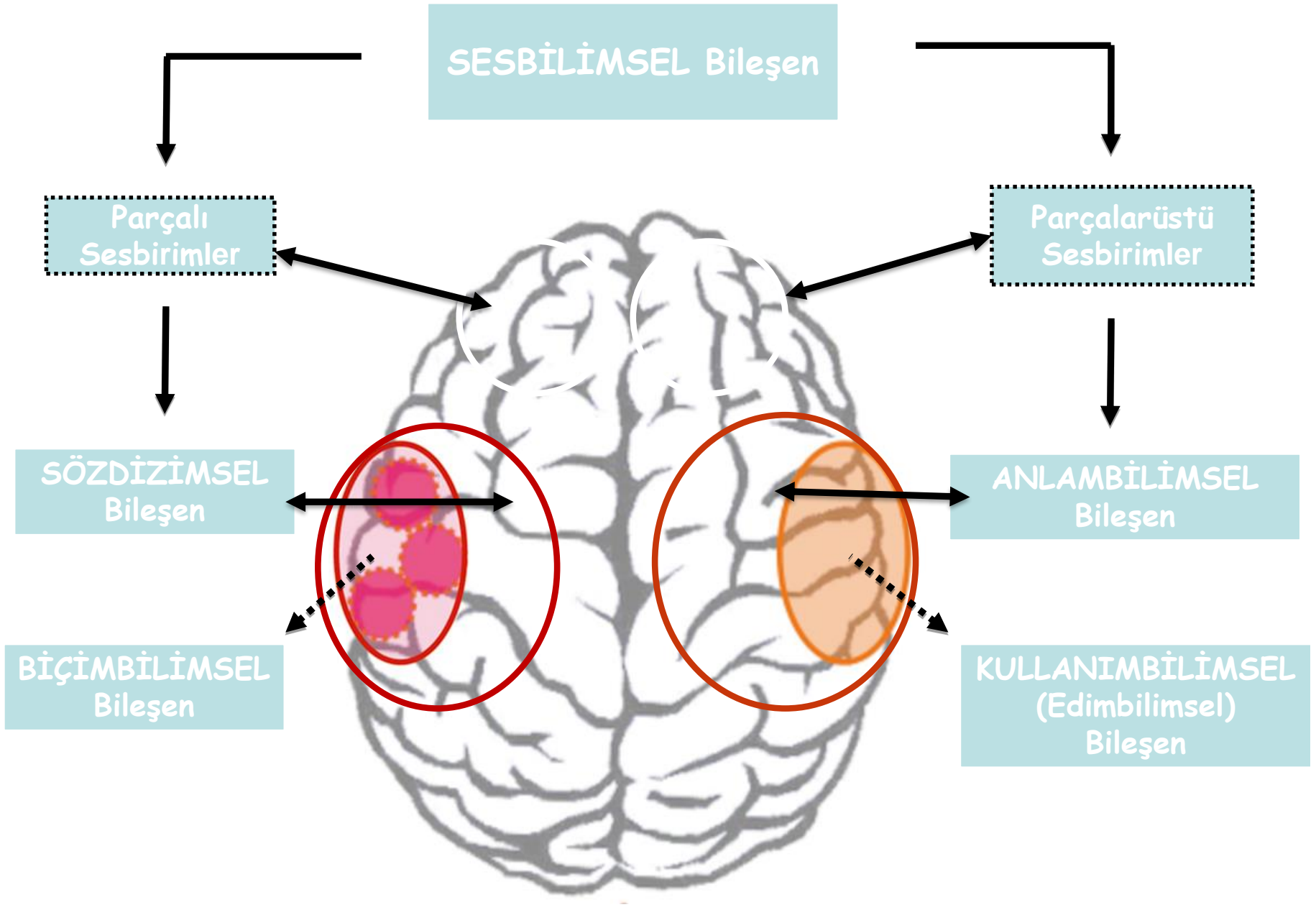
SESBİLİM ÇALIŞMALARI

Prof. Dr. İclâl ERGENÇ

Dilin Bileşenleri

- ▶ Dilbilimciler, dil sisteminin işleyişinde temel dört bileşenin bulunduğunu kabul etmektedirler. Bunlar, *sesbilimsel, sözdizimsel, anlambilimsel ve kullanımbilimsel* bileşenlerdir.
- ▶ Dildeki bu bileşenler, dili edinmekte olan çocuğun zamanla içselleştirdiği bir dizi kural içermektedir.

Kurucu Dil Bileşenleri

---

1. Sesbilimsel Bileşen

- Bir konuşma eyleminin gerçekleşebilmesi için beyinde seslerin kodlanması, bu seslerin sözcüklere ve tümcelere dönüşmesi gerekmektedir. Bu kodlama, dilin sesbilimsel yapısını oluşturmaktadır.

Sesbilimsel Bileşen

Parçalı Sesbirimler:

- (2) s.a.n.d.a.l.y.e. (sesbirimler)   (3) taş / baş (ayırıcı özellikler)

Parçalarüstü Sesbirimler:

- (3) Balkon 'açıkmiş / balkona çıkmış. (Kavşak)
- (4) *İzinsiz / inşaata girmek yasaktır.* > *İzinsiz inşaata girmek yasaktır.*
(Durak)
- (5) Efendim ↑ ('anlamadım') (Ton)
E↑fendim ('çağrıya yanıt')
- (6) [Ahmet yarın önemli bir sınava girecek]. (Odak)
[Ahmet yarın önemli bir **sınava** girecek].

Kurucu Dil Bileşenleri

---

2. Sözdizimsel Bileşen

Sesbilimsel yapı, konuşma seslerini biraraya getirip sözcük üretiminin ilk aşamasını oluştururken **sözdizimsel yapı**, bu sözcüklerin doğuştan gelen zihinsel dilbilgisi kuralları çerçevesinde biraraya gelmesini ve daha büyük birimler olan **öbek** ve **tümceler**in ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Sözdizimsel Bileşen

- Her sağlıklı insanın, edindiği dilde, yani anadilinde *sonlu birimlerden yola çıkarak sonsuz sayıda* tümce ve öbek üretme ve üretilenleri anlama yetisinin var olduğundan söz ederken, bu tümcelerin bellekte tek tek depolanmadığını da söylemek gerekir.

Sözdizimsel Bileşen

Dizisel Düzlem

(7) [Ali pazara gitti] / [Ayşe sinemaya gitti]

Dizimsel Düzlem

(8) [Ali pazara gitti]:

[Pazara Ali gitti] / [Pazara gitti Ali]

Yorumlayıcı Dil Bileşenleri

---

3. Anlambilimsel Bileşen

- ▶ İnsanlar, nesnelere ve olaylarla ilgili bilişsel düşüncelerini, duygularını anlatabilmek için, dilsel yapılara başvurmakta ve böylece dünya bilgisi, yaşanılanlar, deneyimler, kültür öğeleri de dilin anlambilimsel bileşenine yansımaktadır.
- ▶ Anlambilimsel bileşeni oluşturan bilgi, sözcük anlamı, tümce ya da önerme anlamı ve dolaylı anlamla açıklanabilmektedir.

Anlambilimsel Bileşen

- Biçimbirimler ve onlardan oluşan tümce yapıları arasındaki 'anlamlandırma-yorumlama' süreci
- Öbek ve tümcelerarası mantıksal ilişkilerin kurulması

(10a) Elime iğne battı, çok *acıyor*.

(10b) O gencin durumuna baktıkça *içim acıyor*.

Dünya bilgisi

Mantıksal Bağlar

Deneyim

Kültürel Öğeler

Üstbilışsel
Anlamlandırma Yetisi

Soyut-Somut Ayrımı

Yorumlayıcı Dil Bileşenleri

---

4. Kullanımbilimsel Bileşen

'Algılama-anlamlandırma' süreciyle ilişkilidir. İletinin gönderildiği bağlam, alıcı ve vericinin artalan bilgileri, yaşantı ortaklığı olarak nitelendirilebilecek ortak deneyimleri, alıcı ve vericinin ruhsal durumları ve birbirlerinin zihinsel durumlarını anlayabilecek durumda olmaları, iletinin alımlanmasında büyük rol oynamaktadır.

Kullanımbilimsel Bileşen

- Dilin 'iletişimsel' boyutu
  - Algılama-anlamlandırma süreci
- (9) Şaka, ironi, espri, deyim, atasözü gibi ifadeler

Bağlam

Alıcı-Verici

Paylaşılan Bilgi

Deneyim

Duygudurum

Zihinsel Durum

DÜŞÜNCE SİSTEMİ KAVRAMLAR

**Seçme-Birleştirme
Dizisel-Dizimsel İlişkiler
Ayrıcı Özellikler**

Parçalarüstü
Sesbirimler
(ton, odak, vurgu,
ezgi, durak, kavşak,
ses rengi)

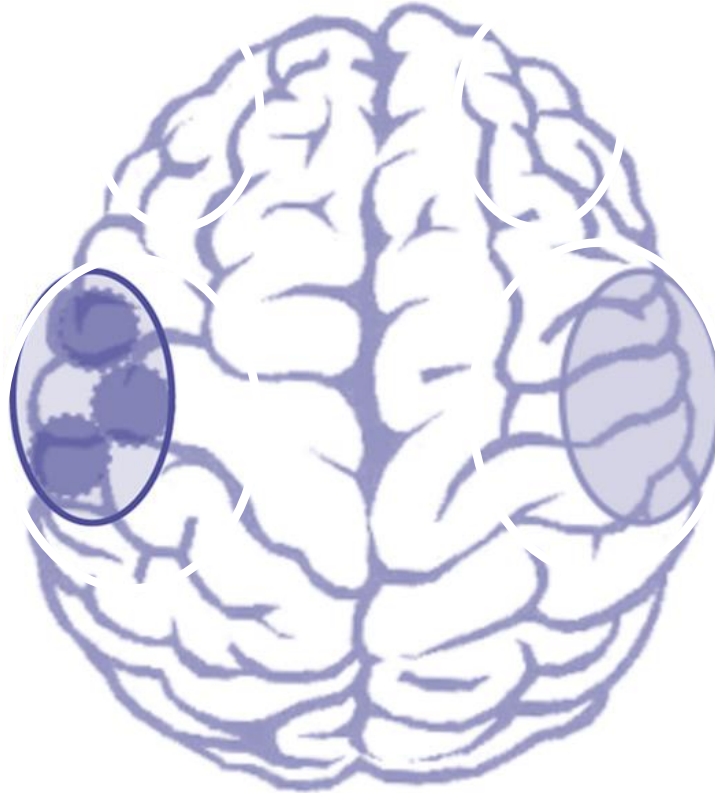
Parçalı
Sesbirimler
(b.a.r.d.a.k.)

Biçimbirimler

Zihinsel Dilbilgisi
Öbek Yapı
Yaratıcılık

Dünya Bilgisi
Mantıksal Bağlar
Deneyim
Kültürel Öğeler
Soyut-Somut Ayrımı
Üstbilışsel İlişkilendirme

Bağlam ve Paylaşılan Bilgi
Figüratif, Deyimsel ve
İronik Anlatım
Duygudurum
Algılama-Anlamlandırma

DİLSEL ÜRÜN

KAYNAKÇA

- Başkan, Ö.** (1955). *Fonemik Dilde Kıstaslar Meselesi*. İstanbul Matbaası. İstanbul.
- Üçok, N.** (1951). *Genel Fonetik (Ana Çizgileri)*. İbrahim Horoz Matbaası. İstanbul.
- Selen, N.** (1979). *Söyleyiş Sesbilimi, Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 454.
- Demircan, Ö.** (1979). *Türkiye Türkçesinde Ses Düzeni, Türkiye Türkçesinde Sesler*. TDK Yayınları.
- Ergenç, İ.** (1989). *Türkiye Türkçesinin Görevsel Sesbilimi*, Engin yay., Ankara.
- Tekin, T.** (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. Simurg Yayınları/Türk Dilleri Araştırma Dizisi.
- Ergenç, İ.** (1995). *Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü*, Multilingual Yay., İstanbul.
- Fidan, D.** (2002). Türkçede Ezgi Örüntüleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özge, U.** (2003). A tune based account of Turkish information structure. ODTÜ Enformatik enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Fidan, D.** (2007). Türkçe ezgi örüntüsünde duygudurum ve söz edimi görünümü. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bozşahin, C. ve Göksel, A.** (2008). Türkçede Ezgi: Sözdizim ve Edimle İlişkisi. 21. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri (10-11 Mayıs, 2007). (yay. M. Aksan ve Aksan Y.). Mersin Üniversitesi Yayınevi.
- Ivosevic, S.** (2009). Sözdizimsel belirsizliğin giderilmesin bürünsel sınırların rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bekar, P.İ.** (2010). Şizofrenlerin sözlü metinlerinde duygudurum görünümleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.